

Milli Mücadele Yıllarında Gümüşhane'den Batı Cephesi'ne Askerî
Malzeme Sevkiyatı
Uğur Üçüncü*

Giriş

Milli Mücadele sürecinde Doğu Cephesi kapandıktan sonra Erzurum-Bayburt'tan gelen askeri malzemeler Gümüşhane'den iki yolla Batı Cephesi'ne sevk edilmiştir. Birinci yol Gümüşhane- Trabzon kara yoludur. Trabzon'a getirilen malzemeler deniz yoluyla Giresun-Ordu-Samsun'a, daha sonra ise kara yoluyla Batı Cephesi'ne taşınmıştır. Diğer yol ise Erzurum-Bayburt-Kelkit-Şiran-Erzincan-Sivas-Kayseri-Ankara idi. Her iki yolda da askerî malzemeler otomobiller, öküz ve binek arabalarıyla sevk edilmiştir.¹ Moskova Antlaşması sonrasında ise Rusya'dan gelen yardımlarla birlikte Doğu Cephesi'nden sevk edilen silah ve mühimmat Batum-Trabzon yoluyla nakledilmiştir. Trabzon'dan Samsun'a kadar, Aydın Reis, Alemdar, Şahin, Trabzon ve Samsun adlı gemileri ve Miroke, Akdam, Latif Celil isimli motorlarla taşınmıştır. Bununla beraber Doğu Cephesi'nden Gümüşhane yoluyla Trabzon'a mühimmat, silah ve askerî teçhizat sevkine devam edilmiştir.² Kış mevsimlerinde özellikle Kop ve Zigana Dağlarının kar ve tipi nedeniyle geçit vermemesinden dolayı Gümüşhane yoluyla yapılan sevkiyat durmuştur. Yine bazen hayvan vebası gibi hastalıklar da nakliyatı aksatmıştır.

Doğu Cephesi'nden gönderilen askerî malzemeler, Gümüşhane üzerinden ya doğrudan sevk edilmiş ya da askerî depolarda geçici süre bekletilmiştir. İhtiyaç olduğu zaman depolardaki malzemeler tekrar gönderilmiştir. Gümüşhane'de

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Trabzon/ TÜRKİYE, uucuncu@ktu.edu.tr ORCID: 0000-0002-5282-8868

1 ATASE, *İSH*, 1123/3, lef.3a; ATASE, *İSH*, 1574/1, lef.10.

2 ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.1; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.2; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.3; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.4; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.5; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.6; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.7; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.8; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.10; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.10a; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.12; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.12a; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.16; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.20; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.21; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.22; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.23; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.28; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.29; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.31; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.34; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.38.

sevkiyat trafiğinde kullanılan iki önemli askerî depo merkezi bulunmaktaydı. Bunlar Gümüşhane merkezde ve Kelkit'te idiler. Gümüşhane'de, Askerlik Şubesi'nin bulunduğu yerde kışla ve askerî depolar vardı.³ Kelkit'te Umumi Harp zamanında Osmanlı Devleti'nin, işgalle birlikte Rusların kullandıkları mühimmat ve erzak depoları bulunmaktaydı.⁴ İşgal sonrasında Rusların terkettikleri çok miktarda silah ve mühimmat da bu depolarda muhafaza edilmişti. Millî Mücadele sürecinde Gümüşhane Deposu'nda toplanan askerî malzemeler Trabzon; Kelkit Deposu'nda birikenler ise Şiran-Alucra-Su Şehri-Sivas veya Kelkit-Gümüşhane Trabzon yoluyla sevkedilmişlerdir.⁵ Bunlar dışında Rus işgali sürecinde Tekke Köyü'nde Rusların bir askerî deposu bulunmaktaydı.⁶ Ruslar, Torul'da da bir cephanelik kurmuşlardı. İşgalden sonra ise Türk askerî birliği, Torul'da askerî malzemelerini muhafaza etmek için küçük bir camiyi cephaneliğe dönüştürmüştü. Cami, cephanelik için gerekli şartları taşımadığından 1919 Eylül'ünde takriben 800 sandık cephanenin Torul'dan Gümüşhane'ye taşınması için girişimlerde bulunulmuştur. Torul Cephaneliği'nde Osmanlı mühimmatından 987 mavzer fişegi, Rus mühimmatından 29 top mermisi vardı.⁷

Erzurum-Bayburt-Gümüşhane-Trabzon Yoluyla Sevkedilenler

Gümüşhane Deposu'nda bekletilen ve sevkiyatı yapılan malzemeler Şark Nakliye Durum Defterlerinden ve Gümüşhane Ambar Kayıtlarından tespit edilebilmektedir. Buna göre 11 Temmuz 1921 tarihinde Gümüşhane Deposu'nda Trabzon'a sevkedilmek için bekletilen mühimmat şöyle idi:⁸ 209 sandık kordonlu cebel mermisi, 250 sandık Osmanlı seri sahra mermisi, 799 seri cebel mermisi, 361 sandık Rus sahra mermisi, 358 adet Fransız fişegi, 1863 adet Fransız üçlü fişegi, 100 adet kasatura, 11 adet doksanlık makineli tüfek, 6 adet doksanlık berdange makineli tüfek, 8 Alman makineli tüfek, 4 adet makineli tüfek. 23 Temmuz 1921 ila 2 Ağustos 1921 tarihleri arasında Trabzon'a sevkedilmesi için Bayburt'tan Gümüşhane'ye şu askerî malzemeler gelmiştir:⁹ 336 sandık Fransız üçlü fişegi, 123 sandık berdange fişegi, 124 sandık Rus sahra mermisi, 23 sandık

3 Rıdvan Kutlutan, "Geçmişten Bugüne Gümüşhane ve Geleceğe Ait Düşünceler", *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu(13-17 Haziran 1990)*, Ankara 1991, s. 57.

4 Selahattin Tozlu, "Gümüşhane ve Çevresindeki Ermeni Hareketleri", *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane(13-17 Haziran 1990)*, Ankara 1991, s. 106.

5 ATASE, *İSH*, 1123/3, lef.3a; ATASE, *İSH*, 1574/1, lef.10.

6 Tozlu, agm., s. 104.

7 ATASE, *İSH*, 348/132, lef.1.

8 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.2.

9 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.1; ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.1a.

15'lik hartuç 33 sandık 10.5'lik İngiliz hartuç, 4 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 85 kangal telgraf teli, 40 sandık barut. 29 Temmuz 1921-4 Ağustos 1921 arasında Bayburt'tan Gümüşhane'ye şu malzemeler sevk edilmiştir:¹⁰ 48 sandık Fransız üçlüsü, 86 sandık bomba top mermisi, 28 adet bomba, 2 sandık 10.5'lik top mermisi, 7 kangal telgraf teli, 27 sandık barut, 366 sandık Fransız üçlü fişeği, 163 sandık berdange, 123 sandık Rus sahra mermisi, 23 sandık 15'lik hartuç, 33 sandık 10,5'lik İngiliz hartuç, 4 Osmanlı seri cebel mermisi, 85 kangal telgraf teli, 4 sandık barut.

3 Ağustos 1921'de Gümüşhane Deposu'ndan 10 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 4 sandık Osmanlı seri sahra mermisi, 86 sandık Fransız üçlü cephanesi, 4 Ağustos 1921'de 183 sandık Fransız üçlüsü, 1 sandık 10,5'lik hartuç, 4 sandık Rus seri sahra hartuçu, 22 adet Rus bomba kovanı, 57 sandık bomba mermisi Trabzon'a gönderilmiştir.¹¹ Bu bilgilerin verildiği cetvelin yan tarafına öküz resmi çizilmiştir. Bundan yola çıkıldığında malzemeler öküz arabalarıyla taşınmış olmalıdır. 7 Ağustos 1921'de Gümüşhane'de sevk edilmek için bekletilen mühimmata dair veriler siliktir. Bununla beraber 1 adet Ştayn toplarına mahsus hava tulumbası net olarak okunmaktadır.¹² 14 Ağustos'ta 5 sandık Fransız fişeği, 20 adet muhtelif cinslerde makineli tüfek, 4 adet bomba topu, 25 sandık bomba sahra mermisi Trabzon'a hareket ettirilmiştir.¹³

Nakliyat Müfettişi Mustafa Sabri Bey, 11 Ağustos 1921'de Doğu Cephesi Umum Müdürlüğüne çektiği telgrafta Gümüşhane'de bulunan 358 Fransız tüfeğinin Trabzon'a sevk edilmesini istemişti. Verilen cevapta ise bu silahların Gümüşhane'de olmadığı, esasen mürettebatta Fransız tüfeğinin de bulunmadığı belirtilmiştir. Gümüşhane'den Trabzon'a yapılan sevkiyata dair de bilgi verilmiştir. Buna göre sevkiyat düzenli bir şekilde devam etmekte ve raporlarla arz edilmektedir. Trabzon'a yapılan sevkiyattan 13. Tümen sorumludur. Doğu Cephesi, Batı Cephesi'nde eksikliği hissedilen silahları hazırlamaktadır.¹⁴ 14 Ağustos 1921'de Nakliyat Müfettişi Mustafa Sabri Bey'in Doğu Cephesi Umum Müdürlüğüne bildirdiğine göre, 1.960 İngiliz tüfeğinin ve 1.618 kasaturasının son kaflesi 11 Temmuz 1921'de Gümüşhane'den Trabzon'a sevk edilmiştir.¹⁵

10 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.2.

11 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.2.

12 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.4.

13 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.5; ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.6.

14 ATASE, *İSH*, 1124/146, lef.1.

15 ATASE, *İSH*, 1124/155, lef.2; ATASE, *İSH*, 1124/155, lef.2a.

18 Ağustos 1921'de Gümüşhane Deposu'nda bulunan askerî malzeme şöyledir:¹⁶ 209 kordonlu cebel mermisi, 235 sandık Osmanlı seri sahra mermisi, 795 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 357 sandık Rus sahra mermisi, 3 sandık Fransız üçlü fişeği, 100 adet kasatura, 11 sandık mantelli makineli tüfek, 361 sandık Fransız üçlü fişeği, 163 sandık berdange fişeği, 124 sandık Rus sahra mermisi, 23 sandık 15'lik hartuç, 30 sandık 10.5'lik İngiliz hartuç, 4 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 85 kangal telgraf teli, 40 sandık barut. Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdüriyeti Ankara'dan 19 Ağustos 1921'de Şark Nakliyat Müfettişliğine, Trabzon Bahriye Nakliye Kumandanlığı'na ve Sivas Menzil Müfettişliği'ne gönderdiği yazıda kordonlu cebel mermisine çok ihtiyaç olduğunu bildirmiştir. Bayburt ve Gümüşhane'de bulunan 696 atım, Trabzon Deposu'nda bulunan 64 atım kordonlu cebel mermisinin geceli gündüzlü yürütülerek Trabzon'a ve oradan da deniz yoluyla Samsun'a sevklerini emretmiştir. Henüz Bayburt'a gelmemiş bu cins mermiler kara yoluyla Sivas'a sevk edilip yolda bulunan 522 atım kordonlu cebel mermisinin de geceli gündüzlü yürütülerek Sivas üzerinden Kayseri'ye sevkleri emredilmiştir.¹⁷ 22 Ağustos 1921'de Gümüşhane Deposu'ndan 39 sandık Fransız cebel mermisi, 32 sandık Rus makineli tüfek mermisi, 65 adet Fransız makineli tüfek mermisi Trabzon'a gönderilmiştir.¹⁸ 25 Ağustos 1921'de Gümüşhane Deposu'nda bulunan askerî malzemeler şöyledir:¹⁹ 1.252 sandık seri sahra mermisi, 1.400 sandık seri cebel mermisi, 124 sandık bomba, 8 sandık hartuç, 2.889 sandık piyade cephanesi, 1.576 adet kürek, 2.388 adet kazma, 2.032 adet balta, 168 kangal telgraf teli, 406 kangal dikenli tel, 67 sandık barut. 28 Ağustos 1921 tarihinde Gümüşhane Deposu'ndaki askerî malzeme şöyledir:²⁰ 2.252 sandık seri sahra mermisi, 1.386 sandık seri cebel mermisi, 116 sandık bomba, 8 sandık hartuç, 2.675 sandık piyade cephanesi, 1.172 adet kürek, 1.538 adet kazma, 2.032 adet balta, 168 adet kangal telgraf teli, 406 kangal dikenli tel, 67 sandık barut. 27 Ağustos 1921'de Gümüşhane'den Trabzon'a şu malzemeler sevk edilmiştir:²¹ 214 sandık Fransız üçlü fişeği, 14 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 8 sandık Rus makineli mermisi, 400 adet saplı kürek, 851 adet saplı kazma.

16 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.5; ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.6.

17 ATASE, *İSH*, 1119/52, lef.1; ATASE, *İSH*, 1119/52, lef.2.

18 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.4.

19 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.4.

20 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.5a.

21 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef. 5a.

Gümüşhane Deposu'ndan 10 Eylül 1921'de 167 sandık seri sahra mermisi Trabzon'a gönderilmiştir.²² 11 Eylül 1921'de Gümüşhane Deposu'nda şu malzemeler bulunmaktaydı:²³ 1.211 sandık seri sahra mermisi, 1.368 sandık seri cebel mermisi, 68 sandık bomba top mermisi, 8 sandık hartuç, 2.531 sandık piyade cephanesi, 12 adet kürek, 737 adet kazma, 1.532 adet balta, 168 kangal telgraf teli, 406 kangal dikenli tel, 67 sandık barut, 18 Eylül 1921'de Gümüşhane Deposu'nda bulunan malzemeler şöyle idi:²⁴ 1.099 sandık seri cebel bombası, 68 sandık bomba topu mermisi, 8 sandık hartuç, 2.561 adet piyade cephanesi, 121 adet kürek, 737 adet kazma, 1.532 adet balta, 168 kangal telgraf teli, 406 kangal dikenli tel, 67 sandık barut. 23 Eylül 1921'de Gümüşhane Deposu'nda şu malzemeler bulunmaktaydı:²⁵ 930 sandık Rus sahra mermisi, 562 sandık Fransız top mermisi, 125 sandık berdange fişegi, 10 sandık Fransız şarjörü, 612 sandık seri cebel mermisi, 7 adet İngiliz hartuç, 2.275 sandık İngiliz fişegi, 61 sandık bomba top mermisi, 2 sandık kovan, 87 adet makineli tüfek cephanesi, 121 adet kürek, 737 adet kazma, 1.532 adet balta. Gümüşhane Deposu'ndan 27 Eylül 1921'de 11 sandık Rus sahra mermisi, 8 sandık seri cebel mermisi Trabzon'a sevk edilmiştir.²⁶ 29 Eylül 1921'de Gümüşhane Deposu'nda bulunan askerî malzemeler şunlardır:²⁷ 930 sandık Rus sahra mermisi, 562 sandık Fransız top mermisi, 125 sandık berdange fişegi, 10 sandık Fransız şarjörü, 599 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 7 adet İngiliz hartuç, 2.275 sandık İngiliz fişegi, 61 sandık bomba top mermisi, 2 sandık kovan, 87 adet makineli tüfek cephanesi, 121 adet kürek, 737 adet kazma, 1.532 adet balta. 30 Eylül 1921'de 170 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 75 sandık Rus sahra mermisi Gümüşhane'den Trabzon'a sevk edilmiştir.²⁸ Halen Gümüşhane Deposu'nda bulunan askerî malzeme şöyle idi:²⁹ 844 sandık Rus sahra mermisi, 431 sandık seri cebel mermisi, 562 sandık Fransız üçlü fişegi, 325 sandık berdange fişegi, 30 sandık Fransız üçlü şarjörü, 7 sandık İngiliz hartuç, 2.272 sandık İngiliz fişegi, 2 sandık fünye, 87 adet makineli tüfek cephanesi.

22 ATASE, *İSH*, 1123/4, lef.2.

23 ATASE, *İSH*, 1123/4, lef.2; ATASE, *İSH*, 1123/4, lef.2a; ATASE, *İSH*, 1123/4, lef.4.

24 ATASE, *İSH*, 1123/7, lef.1a.

25 ATASE, *İSH*, 1123/9, lef.1a.

26 ATASE, *İSH*, 1123/3, lef.1a.

27 ATASE, *İSH*, 1123/10, lef.1a.

28 ATASE, *İSH*, 1123/3, lef.1a.

29 ATASE, *İSH*, 1123/3, lef.1a.

2 Ekim 1921'de Gümüşhane Deposu'nda bulunan malzemeler şöyle idi:³⁰ 562 sandık Fransız üçlü fişeği, 61 sandık bomba, 844 sandık Rus seri sahra mermisi, 475 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 2.285 sandık İngiliz piyade mermisi, 10 sandık Fransız üçlü şarjörü, 2 sandık lağım fünyesi, 7 sandık İngiliz hartucu, 125 sandık berdange fişeği, 87 sandık şeritli makineli tüfek cephane kutusu.

1 Ekim 1921'den 5 Ekim'e kadar Gümüşhane'den Trabzon'a 144 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 5 Ekim 1921'de 205 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 8 Ekim 1921'e kadar ise 61 sandık Osmanlı seri cebel mermisi sevk edilmiştir.³¹ 15 Ekim 1921'de Gümüşhane Deposu'nda şu malzemeler vardır:³² 844 sandık Rus sahra mermisi, 226 sandık seri cebel mermisi, 562 sandık Fransız fişeği, 125 sandık berdange fişeği, 10 sandık Fransız şarjörü, 7 adet İngiliz hartucu, 2.275 İngiliz fişeği, 2 sandık kovan, 87 adet makineli tüfek cephane kutusu. 21 Ekim 1921'de 10 sandık seri cebel mermisi Trabzon'a gönderilmiştir.³³ 22 Ekim-29 Ekim arasında Gümüşhane Deposu'nda şu malzemeler bulunmaktaydı:³⁴ 562 sandık Fransız üçlü fişeği, 61 sandık bomba, 844 sandık Rus seri sahra mermisi, 475 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 2.285 sandık İngiliz piyade mermisi, 10 sandık Fransız üçlü şarjörü, 2 sandık lağım fünyesi, 7 sandık İngiliz hartucu, 125 sandık berdange fişeği, 87 sandık makineli tüfek cephane kutusu. Gümüşhane Deposu'ndan Batı Cephesi'ne yapılan sevkiyat ile Bayburt'tan gelen yeni askerî malzemelerden sonra Gümüşhane Deposu'ndaki malzeme şöyle idi:³⁵ 562 sandık Fransız üçlü fişeği, 61 sandık bomba, 844 sandık Rus seri sahra mermisi, 2.285 sandık İngiliz piyade mermisi, 10 sandık Fransız üçlü şarjörü, 2 sandık lağım fünyesi, 7 sandık İngiliz hartucu, 125 sandık berdange fişeği, 87 sandık şeritli makineli tüfek cephane kutusu. 27 Ekim 1922'de 44 sandık Rus seri sahra mermisi, 29 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 30 Ekim 1921'de 109 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 31 sandık harp paketi Trabzon'a gönderilmiştir.³⁶ 30 Ekim 1921 tarihinde Gümüşhane Deposu'nda bulunan malzemeler şöyledir:³⁷ 444 Rus sahra mermisi, 115 sandık seri cebel mermisi, 562 sandık Fransız üçlü fişeği, 125 sandık berdange fişeği, 10

30 ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.3.

31 ATASE, *İSH*, 1126/130, lef.1; ATASE, *İSH*, 1128/71, lef.2; ATASE, *İSH*, 1128/71, lef.1.

32 ATASE, *İSH*, 1126/130, lef.1.

33 ATASE, *İSH*, 1126/132, lef.1.

34 ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.1.

35 ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.3.

36 ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.1.

37 ATASE, *İSH*, 1126/132, lef.1.

sandık Fransız üçlü şarjörü, 7 sandık İngiliz hartuçu, 2.275 sandık İngiliz fişeği, 2 sandık fünye, 87 adet makineli tüfek cephane sandığı.

Kasım 1921'in başında Gümüşhane'den Trabzon'a sevkedilmek üzere depoda bekletilen askerî malzeme şöyledir:³⁸ 209 sandık kordonlu cebel mermisi, 254 sandık Osmanlı sahra mermisi, 809 sandık seri cebel mermisi, 361 sandık Rus sahra mermisi, 358 adet Fransız fişeği, 196 sandık Fransız üçlü fişeği, 100 adet kasatura, 11 sandık makineli tüfek, 22 adet Rus ve Alman makineli tüfek, 1 adet Schneider toplarna özel hava takviyesi. 8 Kasım 1921 tarihinde Gümüşhane Deposu'nda şu malzemeler bulunmaktaydı: 562 sandık Fransız üçlü fişeği, 61 sandık bomba, 800 sandık Rus seri sahra mermisi, 17 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 2.485 sandık İngiliz piyade mermisi, 10 sandık Fransız üçlü şarjörü, 2 sandık lağım fünyesi, 7 sandık İngiliz hartuçu, 125 sandık berdange fişeği, 87 sandık cephane kutusu. 30 Kasım 1921'de 309 sandık Osmanlı seri cebel mermisi Trabzon'a sevk edilmiştir.³⁹ 27 Kasım'da Gümüşhane Deposu'nda bulunan malzemeler şöyle idi:⁴⁰ 562 sandık Fransız üçlü fişeği, 61 sandık bomba, 844 sandık Rus seri sahra mermisi, 135 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 2.285 sandık İngiliz piyade mermisi, 10 sandık Fransız üçlü şarjörü, 2 sandık lağım fünyesi, 7 sandık İngiliz hartuçu, 125 sandık berdange fişeği, 87 sandık şeritli makineli tüfek cephane kutusu.

Kış mevsiminin bastırması Doğu Cephesi'nden Bayburt ve Gümüşhane üzerinden malzeme sevkini aksatmıştı. Zira yağan karlar özellikle Kop ve Zigana Dağlarından otomobillerin geçişini imkânsız hale getirmişti. Trabzon'da 13. Tümen Kumandanı Sami, 8 Aralık 1921'de Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdürlüğüne gönderdiği telgrafta 30 Ekim 1921 tarihinden 11 Kasım 1921'e kadar Gümüşhane'den Rus mermilerinin sevkiyatının yapılmadığını bildirmiştir.⁴¹ Batı Cephesi'nin fazlasıyla ihtiyacı olan bazı malzemelerin taşınmasında binek hayvanları alternatif olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Bununla beraber binek hayvanları ağır yük taşımaya elverişli değillerdi. 9. Tümen Erkân-ı Harbi Mustafa Bey'in 21 Aralık 1921'de Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdüriyetine çektiği telgrafta Batı Cephesi'ne gönderilmesi için Bayburt'tan Gümüşhane'ye sevk edilen 9.471 kilo gres yağının bulunduğu fiçilerin büyük olması nedeniyle binek arabalarıyla Trabzon'a sevk edilmelerinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Zigana Dağı'nın geçit vermemesi

38 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.1.

39 ATASE, *İSH*, 1559/58, lef.1a.

40 ATASE, *İSH*, 1559/58, lef.3; ATASE, *İSH*, 1559/58, lef.3a.

41 ATASE, *İSH*, 1563/130, lef.1.

nedeniyle otomobillerle de sevkiyatın yapılamadığını ifade etmiştir. Gres yağına çok ihtiyaç var ise bir miktarının küçük bidonlar içerisine koyulmak şartıyla mevcut vasıtalarla sevk edilebileceğini bildirmiştir.⁴² O sıralarda Gümüşhane Askerî Ambarlarında şu malzemeler bulunmaktaydı:⁴³ 562 sandık Fransız üçlü mermisi, 181 sandık Rus seri sahra mermisi, 2.282 sandık İngiliz piyade mermisi, 10 sandık Fransız üçlü şarjörü, 2 sandık lağım fünyesi, 7 sandık İngiliz hartuçtu, 125 sandık berdange fişegi, 87 adet şeritli makineli cephanesinin kutusu.

Havaların düzelmesinden sonra Gümüşhane-Trabzon askerî sevkiyat hattı yeniden işler hale gelmiştir. Büyük Taarruz öncesinde bu hat yoluyla Gümüşhane'den Trabzon'a önemli miktarda askerî malzeme sevk edilmiştir.⁴⁴ 26 Mayıs 1922'de otomobillerle Doğu Cephesi'nden Gümüşhane yoluyla 19 adet tahta fiç, 1 bidon gres yağı, 102 adet otomobil lastiği,⁴⁵ 8 Haziran 1922'de 17 fiçta 3.694 kilo gres yağı, 12 kangal telgraf teli, 23 Haziran 1922'de 50 sandık küçük çaplı mavzer fişegi, 25 Haziran 1922'de 100 sandık Fransız piyade mermisi, 15 sandık küçük çaplı mavzer cephanesi, 28 Haziran 1922'de 230 sandık Fransız piyade mermisi, otomobillerle Trabzon'a getirilmiştir.⁴⁶ 3 Temmuz 1922'de 11 sandık Fransız fişegi,⁴⁷ 2 Ağustos 1922'de 2 sandık 15'lik Rus hartucu, 3 Ağustos 1922'de 11 sandık Fransız piyade mermisi, 5 adet obüs makineli tüfeği, 45 adet madeni şarjör, 4 cephanesinin kutusu, 13 makineli tüfek, 93 adet şarjör, 1 sandık obüs makineli tüfek takımı, 30 sandık Rus seri cebel mermisi, 5 adet demir sandık, 2 sandık telgraf malzemesi, 1 adet telsiz telgraf direği, 10 Ağustos 1922'de 29 sandık Rus seri cebel mermisi, 36 sandık Osmanlı seri sahra mermisi, 21 sandık İngiliz hartuçtu, 74 sandık martin fişegi, 1 sandık büyük çaplı mavzer fişegi, 500'er metrelik 40 kangal Alman piyade kablosu, 44 sandık tel örgü çivisi, 27 Ağustos 1922'de 49 adet değişik ölçülerde motosiklet dış lastiği otomobillerle Trabzon'a sevk edilmiştir.⁴⁸

Büyük Taarruz sonrasında da Doğu Cephesi'nden Gümüşhane yoluyla askerî malzeme sevki devam etmiştir. 19 Kasım 1922'de 95 sandıkta 761 atım Rus seri mermisi, 4 Aralık 1922'de 7 sandıkta 10.000 adet Fransız fişegi Gümüşhane'den Batı

42 ATASE, *İSH*, 1565/11, lef.1.

43 ATASE, *İSH*, 1574/1, lef.10.

44 ATASE, *İSH*, 1168/151, lef.17; ATASE, *İSH*, 1168/151, lef.19; ATASE, *İSH*, 1168/151, lef.20; ATASE, *İSH*, 1168/151, lef.21.

45 ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.5.

46 ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.3.

47 ATASE, *İSH*, 1618/151, lef. 17.

48 ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.20.

Cephesi adına Trabzon'a sevk edilmiştir.⁴⁹ 1923 Kışında öncekiler gibi Gümüşhane yoluyla Erzurum-Trabzon, Trabzon-Erzurum yolunda aksamalar yaşanmıştır. O zamanlarda alternatif hat olarak askerî malzemeler Sovyetlerin izniyle Batum yoluyla da taşınmıştır. Örneğin 4 Ocak 1923'te Doğu Cephesi'nden Ali Sait'in Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bildirdiğine göre Kop Dağı'nın kapalı olması nedeniyle kara yoluyla getirilmeleri uzun süreceğinden Trabzon'daki askerî kıyafet Kafkas Kızıl Ordusu Kumandanı'nın izniyle Batum'dan Kars'a boş dönmekte olan mühimmat vagonlarıyla taşınmıştı.⁵⁰ Buna rağmen Gümüşhane'den uygun zamanlarda sevkiyat yapılmıştır. Gümüşhane Ambar Müdürlüğünün 28 Ocak 1923 tarihli irsaliyesine göre 120 sandık seri sahra mermisi Batı Cephesi adına İzmir'e gönderilmek üzere Trabzon'a sevk edilmiştir.⁵¹ Baharla birlikte yolların açılmasıyla sevkiyat, eskisi gibi yapılmaya başlanmıştır. Mayıs 1923'te 135x895 ebadında 15 adet binek otomobil dış lastiği, Gümüşhane'den Batı Cephesi adına gönderilmiştir. Ayrıca üç sandık içinde 100 adet Dördüncü Osmanî, 104 adet Gümüş Liyakat ve 2.468 adet Harp Madalyası Doğu Cephesi'nden Müdafaa-i Milliye adına Gümüşhane yoluyla Trabzon'a sevk edilmiştir. Gümüşhane Ambarlarından gönderilen lastikler ve Erzurum'dan gelen madalyalar 29 Mayıs 1923'te Trabzon'dan vapurla Samsun'a sevk edilmiştir.⁵²

Erzurum - Bayburt - Kelkit - Şiran - Alucra - Süşehri Yoluyla Sevkedilenler

Kelkit Askerî Deposu'nda bekletilen ve sevkiyatı yapılan malzemeler Şark Nakliye Durum Defterleri'nden ve Gümüşhane Ambar Kayıtları'ndan tespit edilebilmektedir. Buna göre 23 Temmuz 1921-2 Ağustos 1921 tarihleri arasında, Bayburt'tan Kelkit'e gönderilen mühimmat şöyle idi:⁵³ 15 sandık Osmanlı seri sahra mermisi, 37 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 143 sandık Rus cebel mermisi, 103 sandık kordonlu cebel mermisi, 314 sandık Fransız fişegi, 35 sandık İngiliz fişegi, 36 sandık İngiliz hartuçtu, 48 adet Rus makineli mavzeri, 160 adet saç cephanesi mermisi, 5 adet Rus makineli taarruz tüfeği. 29 Temmuz 1921-4 Ağustos 1921 arasında Kelkit'e gönderilen ve depoya konulan malzemeler şöyledir:⁵⁴ 163 sandık Rus cebel mermisi, 203 sandık kordonlu cebel mermisi, 314

49 ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.31; ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.34.

50 ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.35.

51 ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.40.

52 ATASE, *İSH*, 1618/151, lef.43.

53 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.1a.

54 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.2; ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.3; ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.4.

sandık Fransız fişegi, 65 sandık İngiliz fişegi, 48 adet Rus makineli tüfek mermisi, 160 adet saç cephanes kutusu, 5 adet Rus makineli tüfek kalkanı.

7 Ağustos 1921'de Bayburt'tan Kelkit-Şiran yoluyla sevk edilen malzemeler şunlardır:⁵⁵ 37 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 143 sandık Rus cebel mermisi, 103 sandık kordonlu cebel mermisi, 314 sandık Fransız fişegi, 35 sandık İngiliz fişegi, 36 sandık İngiliz hartuçtu, 48 adet Rus makineli tüfek cephanesi, 160 adet saç cephanes kutusu, 5 adet Rus makineli tüfek kalkanı? Bayburt'tan 15 Ağustos 1921'de Kelkit'e 8 sandık Fransız fişegi, 2 sandık harp paleti gönderilmişti.⁵⁶ 18 Ağustos 1921'de Kelkit Deposu'nda bulunan malzeme şöyledir:⁵⁷ 143 sandık Rus cebel mermisi, 103 sandık kordonlu mermi, 314 sandık Fransız mermisi, 35 sandık İngiliz mermisi, 48 sandık Rus makineli tüfek mermisi, 16 saç cephanes. 22 ve 27 Ağustos 1921 tarihlerinde Kelkit Deposu'nda askerî malzeme bulunmamaktadır.⁵⁸ Fakat kısa süre içinde Kelkit Deposu'na Bayburt'tan yeni malzemeler sevk edilmiştir. 18 Eylül 1921'de depoda şu malzemeler bulunmaktaydı:⁵⁹ 259 sandık Rus sahra mermisi, 6 sandık İngiliz fişegi, 106 sandık Rus sahra mermisi, 60 adet İngiliz fişegi, 63 adet Rus berdange fişegi. 23 Eylül'de Kelkit Deposu'nda bulunan malzemeler şöyle idi:⁶⁰ 365 sandık seri sahra mermisi, 6 sandık İngiliz fişegi, 660 atım seri sahra mermisi, 2.553 atım kordonlu cebel mermisi, 250 sandık mavzer, 63 adet Rus fişegi. 27 Eylül 1921'de Kelkit Deposu'nda şu malzemeler vardı:⁶¹ 3.392 atım Osmanlı seri sahra mermisi, 847 atım kordonlu cebel mermisi, 251 sandık Rus sahra mermisi, 63 sandık Rus fişegi, 6 sandık İngiliz fişegi. 30 Eylül 1921'de Kelkit Deposu'nda bulunan malzemeler şunlardan ibaretti:⁶² 3.392 atım seri sahra mermisi, 847 atım kordonlu cebel mermisi, 564 sandık berdange fişegi.

2 Ekim'de Kelkit Deposu'nda şu malzemeler bulunmaktaydı:⁶³ 2.214 sandık Fransız üçlü fişegi, 64 sandık Rus berdange fişegi, 68 sandık Rus seri sahra mermisi, 6 sandık İngiliz fişegi, 391 sandık kordonlu cebel mermisi, 804 sandık Osmanlı seri sahra

55 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.4.

56 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.5; ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.6.

57 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.5; ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.6; ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.8.

58 ATASE, *İSH*, 1128/69, lef. 4a; ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.4; ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.5a; ATASE, *İSH*, 1128/69, lef.5.

59 ATASE, *İSH*, 1123/7, lef.1a.

60 ATASE, *İSH*, 1123/9, lef.1a.

61 ATASE, *İSH*, 1123/10, lef.1a.

62 ATASE, *İSH*, 1123/3, lef.1a.

63 ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.3.

mermisi. Nakliyat Müfettişi Mustafa Bey'in Doğu Ordusu Umum Müdürlüğüne gönderdiği raporlara göre 30 Eylül 1921'den 3 Ekim 1921 akşamına kadar Bayburt'tan Kelkit'e 64 sandık Fransız üçlü mermisi sevk edilmiştir.⁶⁴ 15 Ekim'de Kelkit Deposu'nda bulunan malzeme şöyledir:⁶⁵ 564 sandık berdange fişeği, 64 sandık Fransız fişeği. 22 Ekim-29 Ekim arasında Kelkit Deposu'nda şu malzemeler bulunmaktaydı:⁶⁶ 497 sandık Fransız üçlü fişeği, 287 sandık Rus berdange fişeği, 40 sandık Rus seri sahra mermisi, 92 sandık 10.5'lik uzun Rus mermisi, 4 sandık hartuç, 9 sandık dumansız barut kutusu, 90 sandık Osmanlı seri sahra mermisi. Batı Cephesi'ne yapılan sevkiyat ile Bayburt'tan gelen yeni askeri malzemeler sonucunda Kelkit Deposu'nda bulunan teçhizat ve mühimmat şöyle idi:⁶⁷ 2.114 sandık Fransız üçlü fişeği, 64 sandık Rus berdange fişeği, 48 sandık Rus seri sahra mermisi, 6 sandık Fransız fişeği, 396 sandık kordonlu cebel mermisi ve 804 sandık Osmanlı seri sahra mermisi. Birkaç gün sonrasında ise depodaki malzemeler şöyle idi:⁶⁸ 494 sandık Fransız üçlü fişeği, 287 sandık Rus berdange fişeği, 40 sandık Rus seri sahra mermisi, 92 sandık 10.5'lik uzun Rus mermisi, 4 sandık hartuç, 9 sandık dumansız barut kutusu, 93 sandık Osmanlı seri sahra mermisi. 24 Ekim 1921'de 210 sandık Fransız üçlüsü, 29 Ekim 1921'de 535 adet kasatura, 27 Ekim 1921'de 52 sandık Fransız mermisi Bayburt'tan Kelkit'e sevk edilmiştir.⁶⁹ 30 Ekim 1921'de Kelkit Deposu'nda şu askeri malzemeler bulunmaktaydı:⁷⁰ 279 sandık berdange fişeği, 40 sandık 10,5'lik uzun Rus mermisi, 4 sandık hartuç, 9 sandık dumansız barut. 13 Ekim'den 19 Ekim'e kadar Kelkit'ten Alucra yoluyla Sivas'a gönderilen malzeme şöyle idi:⁷¹ 1.277 sandık Fransız üçlü fişeği, 150 sandık Osmanlı seri kovan, 285 sandık Rus berdange fişeği, 6 sandık İngiliz fişeği, 8 sandık Rus seri sahra mermisi. 7 Kasım 1921'de Bayburt'tan 34 sandık Fransız cephanesi, 210 adet seri sahra topu mermisi, 8 Kasım 1921'de 600 adet füyne Kelkit'e gönderilmiştir.⁷² 8 Kasım'da Kelkit Deposu'nda şu malzemeler vardı:⁷³ 901 sandık Fransız üçlü fişeği,

64 ATASE, *İSH*, 1128/71, lef.2; ATASE, *İSH*, 1128/71, lef.1.

65 ATASE, *İSH*, 1126/130, lef.1a.

66 ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.1; ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.1a; ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.2.

67 ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.1; ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.2.

68 ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.3; ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.4.

69 ATASE, *İSH*, 1559/58, lef.3.

70 ATASE, *İSH*, 1126/132, lef.1; ATASE, *İSH*, 1126/132, lef.1a; ATASE, *İSH*, 1126/132, lef.3.

71 ATASE, *İSH*, 1126/132, lef.1; ATASE, *İSH*, 1126/132, lef.1a; ATASE, *İSH*, 1126/132, lef.3.

72 ATASE, *İSH*, 1559/58, lef.1; ATASE, *İSH*, 1559/58, lef.1a; ATASE, *İSH*, 1559/58, lef.2.

73 ATASE, *İSH*, 1559/58, lef.1a.

355 sandık Rus berdange fişegi, 40 sandık Rus seri sahra mermisi, 116 sandık 10,5'lik uzun Rus mermisi, 4 sandık hartuç, 9 sandık dumansız barut, 69 sandık Osmanlı seri sahra mermisi, 292 sandık Fransız cephanesi.

Kışları Zigana Dağı'nın geçit vermemesi üzerine askerî sevkiyat az da olsa Kelkit-Alucra hattından yapılmıştır. Fakat bu hatta da 1922 Ocak ayının ikinci haftasında sığır vebası görülmüştü. 9. Tümen Erkan-ı Harbiye Reisi Mustafa Sabri'nin Müdafaa-i Milliye Vekâleti Sevkiyat Umum Müdürlüğüne 7 Mart 1922'de gönderdiği telgrafa göre Kelkit, Alucra hattında sığır vebası olduğundan, hastalık ortadan kalkıncaya kadar askerî nakliyatın başka yerden yapılmasını bildirmişti. Hattan en son 11 Ocak 1922'de 600 atım 175 sandık mermi sevk edilmiştir.⁷⁴ O sıralarda Kelkit Deposu'nda şu malzemeler bulunmaktaydı:⁷⁵ 44 Rus berdange fişegi, 92 sandık Rus 10,5'lik uzun mermisi, 9 adet hartuç, 12 adet Rus berdange fişegi, 243 sandık cephane, 1 sandık kabolt?, 55 sandık Rus seri sahra mermisi, 673 sandık Fransız fişegi, 213 sandık şarjör, 227 sandık Fransız cephanesi ve 139 sandık Fransız şarjörü.

Sonuç

Millî Mücadele sürecinde Doğu Cephesi kapanmış; Yunanlılara karşı Batı Cephesi'nde mücadele devam etmişti. Batı Cephesi'nde ziyadesiyle ihtiyaç duyulan askerî malzemenin bir kısmı Doğu Cephesi'nden nakledilmiştir. Askerî malzeme sevkiyatında Gümüşhane önemli bir konumda olmuştur. Erzurum-Bayburt'tan Batı Cephesi'ne nakledilen askerî malzemeler Gümüşhane'den iki yolla sevk edilmiştir. Birinci yol Gümüşhane-Trabzon kara yoludur. Trabzon'a getirilen malzemeler deniz yoluyla Giresun-Ordu-Samsun'a, daha sonra ise kara yoluyla Batı Cephesi'ne taşınmıştır. Diğer yol ise Erzurum-Bayburt-Kelkit-Şiran-Erzincan-Sivas-Kayseri-Ankara idi. Bu iki yoldan Erzurum-Bayburt-Gümüşhane-Trabzon hattı daha faal olmuştur. Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruz öncesi ve sonrasında bu hat üzerinden Gümüşhane'den Trabzon'a önemli miktarda askerî malzeme sevk edilmiştir.

Kış mevsimlerinde hat üzerinden malzeme sevki aksamıştır. Zira yağın karlar nedeniyle özellikle Kop ve Zigana dağlarından hayvanların ve otomobillerin geçişi imkânsız hale gelmiştir. Örneğin 30 Ekim 1921 tarihinden 11 Kasım 1921'e kadar Gümüşhane'den Rus mermilerinin sevkiyatı yapılamamıştı. Ancak havaların

⁷⁴ ATASE, *İSH*, 1568/5, lef.1.

⁷⁵ ATASE, *İSH*, 1574/1, lef.10; ATASE, *İSH*, 1574/1, lef.28.

düzelmesinden sonra Gümüşhane-Trabzon askerî sevkiyat hattı yeniden işler hale gelebilmiştir.

Gümüşhane-Trabzon hattıyla gönderilen malzemeler incelendiğinde en fazla sevkedilen malzemenin Osmanlı seri cebel mermisi olduğu görülmektedir. Askerî malzemeler arasında silah ve mühimmat önde gelmektedir. Tespit edebildiğimiz kadar bu hattan gönderilen silah ve mühimmat miktarı şöyledir: 1276 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 1.960 İngiliz tüfeği, 1.618 İngiliz tüfeği kasaturası, 483 sandık Fransız üçlü cephanesi, 39 sandık Fransız cebel mermisi, 341 sandık Fransız piyade mermisi, 23 sandık Fransız fişegi, 65 adet Fransız makineli tüfek mermisi, 40 sandık Rus makineli tüfek mermisi, 160 sandık Rus sahra mermisi, 29 sandık Rus seri cebel mermisi, 95 sandıkta Rus seri mermisi, 22 adet Rus bomba kovani, 6 sandık Rus seri sahra hartuçu, 21 sandık İngiliz hartucu, 145 sandık Osmanlı seri sahra mermisi, 33 makineli tüfek, 5 adet obüs makineli tüfek, 1 sandık obüs makineli tüfek mermisi, 1 sandık 10,5'lik hartuç, 1 sandık büyük çaplı mavzer fişegi, 4 adet bomba topu, 57 sandık bomba mermisi, 65 sandık küçük çaplı mavzer fişegi, 74 sandık martin fişegi, 93 adet şarjör, 31 sandık harp paketi, 4 cephan kutusu, 45 adet madeni şarjör.

Batı Cephesi'ne bu hattan lojistik malzeme de sevk edilmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla şu malzemeler Gümüşhane-Trabzon yoluyla Doğu Cephesi'nden Batı Cephesi'ne sevk edilmiştir: 1 adet telsiz telgraf direği, 12 kangal telgraf teli, 2 sandık telgraf malzemesi, 500'er metrelik 40 kangal Alman piyade kablosu, 36 adet tahta fiç, 1 bidon gres yağı, 44 sandık tel örgü çivisi, 5 adet demir sandık, 400 adet saplı kürek, 851 adet saplı kazma, 117 adet değişik ebatlarda otomobil lastiği, 49 adet değişik ölçülerde motosiklet dış lastiği.

Sevkedilen askerî malzemeler arasında Büyük Taarruz sonrasında TBMM tarafından kabul edilen karar gereği askerlere, subaylara takılacak madalyalar dahi bulunmaktaydı. Üç sandık içinde 100 adet Dördüncü Osmanî, 104 adet Gümüş Liyakat ve 2.468 adet Harp Madalyası Gümüşhane-Trabzon yoluyla Batı Cephesi'ne gönderilmiştir.

Erzurum-Bayburt-Kelkit-Şiran-Alucra-Suşehri hattından Gümüşhane-Trabzon yolu kadar olmasa da sevkiyat yapılmıştır. Bu hattan yapılan sevkiyat askerî silah ve mühimmattan ibarettir. Şark Nakliye Durum Defterlerinden ve Gümüşhane Ambar Kayıtlarından tespit edilebildiği kadarıyla bu hattan Batı Cephesi'ne gönderilen malzeme cinsi ve miktarı şöyledir: 37 sandık Osmanlı seri cebel mermisi, 48 adet Rus makineli tüfek cephanesi, 5 adet Rus makineli tüfek kalkanı?,

285 sandık Rus berdange fişegi, 143 sandık Rus cebel mermisi, 8 sandık Rus seri sahra mermisi, 1.591 sandık Fransız fişegi, 41 sandık İngiliz fişegi, 36 sandık İngiliz hartuçu, 160 adet saç cephanes kutusu, 150 sandık Osmanlı seri kovanı.

Kayıtlardan anlaşıldığına göre Sakarya Savaşı'nın hemen öncesinde Batı Cephesi'nden Doğu Cephesi'ne bildirildiğine göre en fazla ihtiyaç duyulan askerî malzeme kordonlu cebel mermisi idi. Sevkiyat ve Nakliyat Umum Müdüriyeti Bayburt ve Gümüşhane'de mevcut olduğunu ifade ettiği bu cins mermilerin geceli gündüzlü yürütülerek Trabzon'a ve oradan da deniz yoluyla Samsun'a sevklerini emretmiştir. Emir gereği bu hattan 103 sandık kordonlu cebel mermisi Batı Cephesi'ne gönderilmiştir.

Kışları bu hat da kapanmaktaydı. Bununla beraber geçit vermeyen Zigana Dağı'nı barındıran Gümüşhane-Trabzon yoluna göre kısmen daha elverişliydi. Fakat bu hatta da 1922 Ocak ayının ikinci haftasında sığır vebası görülmüştü. Kelkit-Alucra hattında hastalık ortadan kalkıncaya kadar askerî nakliyatın başka yerden yapılmasına karar verilmişti.

Her iki yolda da askerî malzemelerin taşınmasında binek hayvanları kullanılmıştır. Binek hayvanlarının yanısıra öküzlerle de malzeme taşınmıştır. Hayvanların taşıyamayacağı ağırlıktaki yüklerde ise askerî motorlu taşıtlar kullanılmıştır.

Bu çalışmadan anlaşılmıştır ki Gümüşhane, Millî Mücadele sırasında Batı Cephesi'nde ihtiyacı ziyadesiyle hissedilen askerî malzemelerin Sivas ve Trabzon üzerinden sevkinde önemli geçiş noktalarından olmuştur.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

- ATASE, *İSH*, 1119/52, lef.1-2.
ATASE, *İSH*, 1123/10, lef.1a.
ATASE, *İSH*, 1123/3, lef.1a, 3a.
ATASE, *İSH*, 1123/4, lef.2, 2a, 4.
ATASE, *İSH*, 1123/7, lef.1a.
ATASE, *İSH*, 1123/9, lef.1a.
ATASE, *İSH*, 1124/146, lef.1.
ATASE, *İSH*, 1124/155, lef.2, 2a.
ATASE, *İSH*, 1126/130, lef.1, 1a.
ATASE, *İSH*, 1126/131, lef.1-4.
ATASE, *İSH*, 1126/132, lef.1, 1a, 3.
ATASE, *İSH*, 1128/69, lef. 1-6, 8.
ATASE, *İSH*, 1128/71, lef.1-2.
ATASE, *İSH*, 1168/151, lef.17, 19-21.
ATASE, *İSH*, 1559/58, lef.1-3a.
ATASE, *İSH*, 1563/130, lef.1.
ATASE, *İSH*, 1574/1, lef.10.
ATASE, *İSH*, 1574/1, lef.28.
ATASE, *İSH*, 1618/151, lef. 1-40.
ATASE, *İSH*, 348/132, lef.1.

Telif Eserler

Kutlutan, Rıdvan, “Geçmişten Bugüne Gümüşhane ve Geleceğe Ait Düşünceler”, *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990)*, Ankara 1991, s. 55-67.

Tozlu, Selahattin, “Gümüşhane ve Çevresindeki Ermeni Hareketleri”, *Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane (13-17 Haziran 1990)*, Ankara 1991, s. 101-112.

